

SEÇME BİLGİ YAYIMI

(Selective Dissemination of Information - SDI)

Metin İSKEÇELİ

İlmi ve teknik gelişmede haberleşmenin oynadığı rol, bilhassa son yıllarda kendini hissettirmeye başlamıştır. İlmi haberleşme, araştırma ve geliştirmeyi hızlandırarak yeni buluşların artmasına sebep teşkil eden faktörler arasına girmiştir. Araştırma sonuçlarının en kısa zamanda yayınlanması ve konu ile ilgili olanlara dağıtımı, zamana ihtiyaç gösteren bir işlemdir. Ayrıca, ilmin her dalındaki ihtisaslaşma, bilgilerin sadece ilgililer tarafından öğrenilmesi zarureti ortaya çıkarmıştır.

Bilginin yayımı için çeşitli sistemler vardır. Bu sistemler genellikle a) Konvansiyonel, b) Mekanik olmak üzere iki grupta incelenebilir. Aşağıdaki satırlarda ikinci gruba giren ve elektronik bilgi işlem cihazları yardımıyla gerçekleştirilen seçme bilgi yayımını (Selective Dissemination of Information - SDI) göreceğiz.

Araştırma sonuçlarının yayımlanmasında faydalanılan araçlardan kitap ve raporlar okuyucuya ulaşmaya kadar, araştırmanın yenilik özelliği kaybolmaktadır. İlmi ve teknik süreli yayınlarda bilhassa son 20 yıldan beri görülen artış bu sebebe bağlanabilir. Süreli yayınlar yukarıda bahsedilen geçikmeyi kısmen de olsa azalttıkları için ilim adamlarının haberleşmesinde en çok yararlanan araç olmuşlardır. Ancak, gerek ilmin ayrı dallarındaki ihtisaslaşma, gerekse süratli ve zincirleme buluşlar, bilginin en çabuk şekilde yayımını gerektirmektedir. İşte Kuzey Amerika'da son 10 yıldan beri yararlanılmakta olan ve H. P. Luhn tarafından yaratılan bu sistemin gayesi; ilmin belli bir dalında çalışan şahıs veya gruplara, istedikleri en yeni bilgiyi kısa zamanda verebilmektedir. Şunu da hatırlamak lâzımdır ki, SDI sistemi, mevcut konvansiyonel sistemleri ortadan kaldırmak için değil, onları tamamlamak üzere yaratılan ve en yeni bilgiyi veren bir sistemdir.

SİSTEMİN FONKSİYONEL KAVRAMI

SDI sisteminin fonksiyonel şeması yandaki sayfada gösterilmiştir. Genel fonksiyonlar şunlardır :

Seçme : Sistemin bu fonksiyonu; en yeni bilgilerden, sistemden yararlanılan kimselerden hangilerinin haberdar edileceğini seçmesidir. Bu temin için, analiz edilen dokümanları temsil edebilecek terimler bulunur ve kompütere yerleştirilir (Model - Pattern). Ayrıca ihtiyaç sahibinin istediği bilgiyi temsil eden terimlerin listesi (Profil) de kompütere yerleştirilir. Kompüter her iki listedeki terimleri karşılaştırır. Benzer terimleri ihtiva eden profiller yardımıyla en yeni bilgilerden haberdar edilecek ilgili şahıs veya gruplar tesbit edilir.

Bildirme : Benzer terimler bulununca kompüter, dokümana ait bir özet verir. Bu özet ilgili ihtiyaç sahibine iletilir. Özeti okuyan şahıs aşağıdakilerden birine karar verir :

- a. Özet konu ile ilgilidir ve haberdar olmak için yeterlidir.
- b. Özet konu ile çok yakından ilgilidir, bu sebeple dokümanın tam metni istenecektir.
- c. Özet konu ile ilgili değildir.

Profile tesir eden cevap (Feedback) : İhtiyaç sahibinin, aldığı özet gösterdiği reaksiyonu bildiren mekanizmadır. Özetin yeterli bulunduğu hallerde (yukarıdaki a şıkkı) profil sistemde aynen muhafaza edilir. Şahıs dokümanın tam metnini isterse (b şıkkı) bahis konusu doküman derhal temin edilir. Özet konu ile ilgili değilse red cevabı profil üzerinde gösterilir.

Havale : Özeti alan şahıs, konu ile uğraşan başka kimselerin de bulunduğunu ve onların da haberdar edilmesi gerektiğini hissederse kompütere bu yolda talimat verilir. Bu mekanizma aynı zamanda havale eden şahsı da belirttiği için, her iki kimsenin birbirleriyle temas etmesine yardımcı olur. Dahili yayınlar için, ihtiyaç sahiplerinin kanaatlerini bildiren cevaplar mekanik olmayan bir yolla dokümanın yazarına bildirilir.

Profili yenileme : Araştırmacının ilgilendiği konu bir müddet sonra değişebilir veya çalışan proje sonuçlanabilir. Bu halde profili sistem içinde muhafaza etmeğe lüzum kalmaz. Konu değişikçe profili yenilemek, sistemin verimli bir şekilde işlemlerini temin eder.

SİSTEMİN ÇALIŞMASI

Yukarıdaki genel açıklamadan sonra sistemin nasıl çalıştığını görelim. Hariçten gelen dokümanların sisteme aktarılması, pek de basit olmayan işlemleri gerektirir. Yeni gelen dokümanlar önce bir editör tarafından incelenerek üzerinde çalışılan konuya olan ilgi dere-

celeri tesbit edilir. Bundan sonra, işleme tabi tutulacak her dokümana aksesyon numarası verilir.

Sistemin fonksiyonlarından biri, araştırmacıya dokümanın özetini vermek olduğu için, her dokümanın özetini çıkarmak lâzımdır. Eğer doküman özeti ihtiva ediyorsa bu işleme lüzum kalmaz.

Bundan sonraki işlem, dokümanı temsil edebilecek olan ve özetle, başlıkta, metinde yer alan önemli terimleri (anahtar kelimeleri - key-words) tespit etmektir. Gaye, modeldeki terimlerle benzerliği sağlamak olduğuna göre, dokümandan çıkartılacak terimlerin çokluğundaki fayda aşıkardır. (Modeller özet servisleri tarafından manyetik bantlara kaydedilir ve kullanacak müessese bunları satın alma yoluyla temin eder).

Özet ve terimlerin kaydı : Dokümanı temsil edecek olan özet ve anahtar kelimelerin tespitinden sonra bunların kaydı, bantlara delik açan daktilolar (tape-punching typewriter) yardımıyla olur. Bu işlem; ileride bilginin karta basılıp, çoğaltılması işinde kullanılacak olan esas nüsha ile (duplicating master) sisteme giriş (input) bantının hazırlanmasını ihtiva eder. İşlemi yapan kimsenin daha önce editör tarafından doküman üzerine tespit ve işaret edilen kelimeleri dikkatle takip etmesi gerekir. Anahtar kelimeler standart formlar halinde ve kelimenin yapısına göre — isim, fiil, sıfat gibi — ayrı formlar kullanılarak tertiplenir. Böylece daha sonra anahtar kelimeleri kod haline getirmekte kullanılacak bir lügat meydana çıkmış olur.

Uygun dokümanların seçimi : Hazırlanan profillerle, dokümanları temsil eden terimleri ihtiva eden manyetik bantlar kompütere yerleştirilir. Profiller üzerinde aynı zamanda bilgi isteğinde bulunan şahıs veya grubun adı ile adresi de bulunmaktadır. Kompüter gerekli karşılaştırmayı yaparken birbirine uyan terimleri, bilgi isteğinde bulunan şahsın ismi, adresi ve her dokümana verilen aksesyon numarası ile birlikte manyetik banda kaydeder.

Bu bantlardan yararlanarak, istek sahibinin ismini, adresini ve dokümanın numarasını ihtiva eden delikli kartlar (punched cards) hazırlanır.

Bilginin yayıma hazırlanması : Daha önce de belirtildiği gibi bilginin yayımı, haberdar etme ve cevap alma mekanizmasıyla işler. Bu gaye için kullanılan kartlar delgi (punch) makinalarında işlenir.

Hatırlanacağı üzere, evvelce dokümanın özeti ve anahtar kelimeleri ihtiva eden esas nüshalar (duplicating master) hazırlanmıştı. Şimdi sıra, bu esas nüshalardan, istenen sayıda bilgi kartının çoğaltılma-

sına gelmiştir. Bu işlem tamamlandıktan sonra, delikli kartlardaki bilgiler (isim, adres, doküman numarası) bir önceki işlem ile çoğaltılan kartlara, delinmek suretiyle kaydedilir. Orijinal delikli kartlar ise gelecekteki istekler için muhafaza edilir.

Cevapların değerlendirilmesi : Yukarıda bahsedilen bilgiyi (kartı) alan kimse; bilgi, kendisine faydalı değilse iki kısımdan müteşekkil olan kartın dip koçanı kısmını kesip iade etmek suretiyle durumu bildirir. Bazı hallerde bu şahıs dokümanın tamamını görmek isteyebilir. Bu durumda dip koçandaki uygun yeri işaretler. Başkasının da aynı bilgilerden haberdar edilmesini istiyorsa dip koçana bu yolda not koyar. Nihayet, bu şahıs dip koçanı iade etmeyebilir. Bu, karttaki bilginin konu ile hiç alakalı olmadığı anlamına gelir.

Yukarıda kısaca izah edilen esaslar üzerine kurulan SDI sistemi bilhassa büyük araştırma merkezlerinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir. Bu durumu göz önünde bulunduran özet servislerinin bir kısmı, uzun yıllardan beri yayınladıkları özet listeleri yanında en yeni bilgileri ihtiva eden ve profillerle karşılaştırılan modelleri manyetik bantlar halinde hazırlamağa başlamışlardır.

Bu arada manyetik bantlara kaydedilen bilgilerin hangi kaynaklardan temin edildiği sorusu akla gelebilir. Bu bilgilerin çoğunluğunu makaleler ve raporlar teşkil etmektedir. Süreli bir yayın veya rapor yayımlanmak üzere son şeklini aldığı anda «İçindekiler» listesi özetle birlikte ilgili özet servisine (meselâ; kimya özetleri servisi - Chemical Abstracts Service) gönderilir. Böylece rapor yayınlandığı anda manyetik bandın da yayınlanması sağlanır. Bu çabukluğun gayesi şudur; normal yollarla hazırlanan özet listeleri 1 bazen 2 yıl önce yayınlanmış bir makale veya raporu verebilmektedir. Buna sebep, taranan süreli yayınların ve raporların çokluğudur. Meselâ «Index Medicus» 1968 yılında, 40 lisanda yayımlanan süreli yayında bulunan 210.000 makaleyi taramıştır. Çağımızda da bir araştırmanın neticesini 1-2 yıl sonra öğrenmek büyük bir gecikme ve kayıp olarak görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

1. Luhn, H.P. Selective dissemination of new scientific information with the aid of electronic processing equipment. *American Documentation*, Vol. 12, p. 131-8, April 1961.
2. Savage, T.R. The interpretation of SDI date. *American Documentation*, Vol. 18, p. 242-6, October 1967.
3. Aitchison, T.M. Investigating SDI. *Aslib Proceedings*, Vol. 17, p. 343-53, December 1965.
4. *National Science Library Newsletter*, No. 4, May 26, 1969.
5. İskeçeli, M. Bilginin yayımı. *Türk Kütüphaneçiler Derneği Bülteni*, Cilt 17, Sayı 1, 1968.